

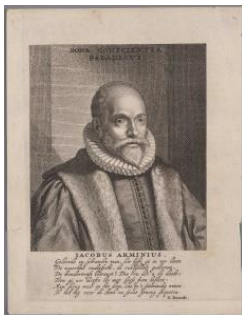
DE NATIONALE SYNODE VAN DORDRECHT 1618/19

Op 13 november 1618 kwamen in een bovenzaal van de Kloveniersdoelen in Dordrecht de afgevaardigden van de calvinistische kerken uit vijf gewesten van de Republiek bijeen om te proberen een belangrijk twistpunt over de kerkelijke leer te beslechten.

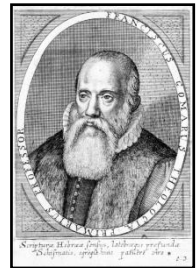
In de eerste jaren van de 17de eeuw was er aan de universiteit van Leiden tussen de beide theologieprofessoren Arminius en Gomarus verschil van mening ontstaan over het leerstuk van de voorbeschikking of predestinatie. Mogelijk zou een nationale synode de gerezen tegenstellingen kunnen overbruggen.

Arminianen en Gomaristen, rekkelijken en preciezen, bavianen en slijkgeuzen; drie aanduidingen voor twee opvattingen

Jacobus Arminius (ca. 1556 - 1609) werd als Jacobus Hermansz geboren in Oudewater. Na zijn studies theologie onder andere in Genève bij Theodorus Beza werd hij in 1588 predikant aan de Oude Kerk in Amsterdam en vanaf 1603 hoogleraar aan de Leidse universiteit.

Daar ontmoette hij Franciscus Gomarus, (1563-1641), geboren als François Gomaer in Vlaanderen in de stad Brugge. Hij doceerde al vanaf 1594 theologie in Leiden. Gomarus was afkomstig uit de gemeenschap van calvinisten van het eerste uur in Vlaanderen. Hij hechtte groot belang aan de Nederlandse Geloofsbelijdenis die door zijn streekgenoot de Doornikse calvinistische predikant Guido de Brès in 1561 was opgesteld. Deze had daar met zijn leven voor moeten betalen.

Wat betreft de zogeheten leer van de voorbeschikking meende Gomarus dat God al bij de geboorte had bepaald of een schepsel naar de hemel of de hel zou gaan. God zou zijn besluiten niet laten afhangen van wat de mens in zijn leven doet.

Gods besluiten zijn soeverein, stelde hij. Volgens hem zou Arminius veel te gemakkelijk omgaan met het begrip predestinatie. Deze meende namelijk dat de mens door zijn levenshouding en optreden zelf een bijdrage kon leveren aan Gods besluit hem in de hemel op te nemen. Beide hoogleraren voerden verschillende malen academische debatten, zelfs tot voor de Raad van State.

Arminius moest zich in de zomer van 1609 uit de reeks debatten terugtrekken wegens gezondheidsklachten. Na een ziekte van enige maanden overleed hij op 19 oktober 1609 in Leiden. Na zijn dood werd de Amsterdamse patriciërszoon en predikant Simon Bisschop (1583-1643) hun leider. Zijn volgelingen hadden een

vijftal bezwaren tegen de Nederlandse Geloofsbelijdenis en de leer van Johannes Calvijn in een document vastgelegd: de Remonstrantie van 1610. Vandaar de naam *remonstranten* voor de arminianen. In 1611 werd door de Staten van Holland en West-Friesland een conferentie georganiseerd om het conflict bij te leggen. De predikanten Johannes Uytenbogaert en Simon Bisschop waren de remonstrantse vertegenwoordigers. Een verzoening bleef echter uit. Een jaar later werd Bisschop, die vanaf toen Episcopus ging heten, benoemd tot hoogleraar theologie aan de universiteit van

Leiden als opvolger van Franciscus Gomarus. Zijn rede over het recht van de overheid in kerkelijke zaken die hij bij zijn installatie uitsprak riep veel weerstand op bij de curatoren van de universiteit en daarom hielden zij goed oog op Episcopus' colleges.

Net toen tussen Spanje en de Republiek een bestand was gesloten dat 12 jaar zou duren, groeide dit religieuze meningsverschil uit tot een politieke strijd. De arminianen meenden dat de kerk zich moest houden aan de wensen van de staat en dat de provincies zelfstandig besluiten konden nemen, zelfs op het gebied van de religie. De remonstrantse opvattingen kregen steun van de Hollandse landsadvocaat Johan van Oldenbarneveldt (1547-1619), de hofpredikant Johannes Uytenbogaert (1557-1644), de rechtsgeleerde Hugo de Groot (1583-1645), de

Leidse pensionaris Rombout Hoogerbeets (1561-1625) en vele burgers uit de regentenklasse kozen de kant van de arminianen.

↑ (detail)

Daarentegen koos de Amsterdamse predikant en geograaf Petrus Plancius (1552-1622), voor de *'precieze'* opvatting van Gomarus en bestreed hij de *'rekkelijke leer'* van Arminius.

Geboren als Pieter Platevoet in een streng-calvinistische familie in de Zuid-Nederlandse stad Dranouter, vluchtte hij in 1585 naar Amsterdam, om daar als kaartenmaker samen met Oldenbarneveldt de Verenigde Oost-indische Compagnie (VOC) te helpen oprichten.

Ook een meerderheid van de bevolking, de 'kleyne luyden', koos de kant van de Gomaristen, dus van de *contraremonstranten*. De meest fanatieken mengden zich in de strijd door kerkdiensten van de arminianen te verstoren. Van beide kanten werd de spot gedreven met de overtuiging van de ander en wederzijds werden scheldnamen bedacht. Pamfletten, liederen en dichtbundels werden geschreven waarin de contraremonstranten de remonstranten voor *bavianen*

uitmaakten. Remonstranten noemden hun tegenstanders *slijkgeuzen* omdat die niet konden tippen aan de in hun ogen dappere geuzen, de vrijheidsstrijders uit het begin van de 80-Jarige Oorlog.

Die ongeregelheden stelde de Staten van Holland voor een dilemma. Optreden en de 'inbrekers' verjagen of hopen op het verlopen van de opstandjes? Maar toen had prins Maurits een verrassing. Als hij in den Haag was woonde hij aan het stadhouderskwartier aan het Binnenhof. Op de hoek naast de hofvijver had hij een grote vierkante Mauritsstoren als woning laten bouwen.

Op zondag bezocht hij net als Johan van Oldenbarneveldt de diensten in de Hofkapel naast de Ridderzaal, waar Johannes Uytenbogaert voorging. Maurits koos openlijk partij voor Gomarus door demonstratief de zondagse kerkdienst van de Gomaristen in de 'gekraakte' voormalige kloosterkerk van de dominicanen aan het Lange Voorhout te bezoeken. Was die overgang een gevolg van zijn godsdienstige overtuiging of was dat politiek berekend? *N.B. Aan stadhouder prins Maurits van Nassau hoop ik later dit jaar een artikel te wijden. JvS.*

De Nationale Synode

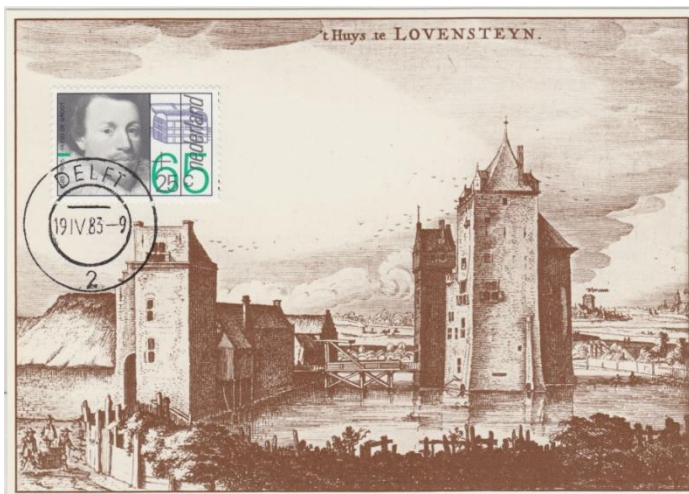
Na een dienst op 13 november 1618 in de Augustijnenkerk in Dordrecht vertrokken de deelnemers naar de Kloveniersdoelen, waar in een bovenzaal de synode zou plaatsvinden.

Het eerste doel was de eenheid in de protestantse kerk te herstellen.

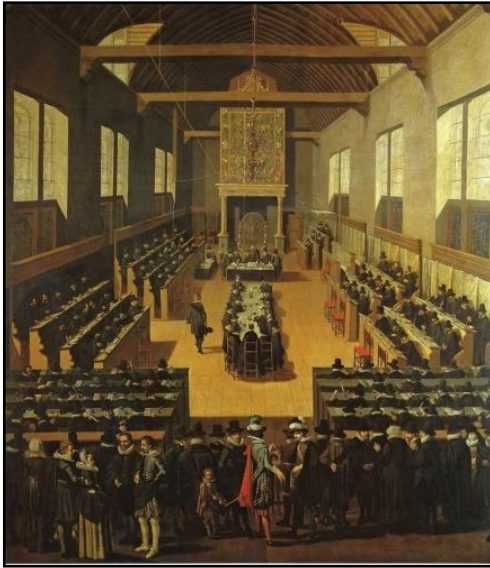
De afgevaardigden kozen als voorzitter Johannes Bogerman (1576-1637), predikant aan de Jacobijnerkerk in Leeuwarden en hoogleraar theologie aan de universiteit van Franeker. Bogerman was streng calvinistisch en bestreed alles en iedereen die er een afwijkende geloofsovertuiging op na hield. Uit elk gewest was een aantal predikanten en ouderlingen afgevaardigd; de universiteiten in de Republiek stuurden vijf hoogleraren.

Al snel bleek dat de meerderheid van contrareformatorische signatuur en/of van strikt-calvinistische huize kwam. De wereldlijke overheid zond achttien afgezanten naar Dordrecht. Calvinistische kerken uit Engeland, Duitsland en Zwitserland stuurden 23 theologen als officiële vertegenwoordigers. De Franse Hugenoten waren ook uitgenodigd maar zij kregen geen toestemming van hun (katholieke) koning en moesten dus verstek laten gaan. Hun bank in de vergaderzaal bleef leeg. Alle afgevaardigden kregen stemrecht. De remonstranten moesten het doen zonder hun ervaren politieke leiders: Oldenbarneveldt, De Groot en Hoogerbeets waren gevangengenomen. De raadpensionaris zat maandenlang in een verduisterde kamer in een gebouw aan het Binnenhof in Den Haag.

De anderen waren opgesloten in Slot Loevestein, de staatsgevangenis bij Woudrichem in de Bergse Maas. Dominee Uytenbogaert was naar het buitenland gevlucht.

De synode was een openbaar gebeuren. Er werd van 13 november 1618 tot 29 mei 1619 zes dagen in de week vergaderd, goed voor totaal 180 zittingen. Toeschouwers waren welkom, maar mochten niet meepraten. Hoewel de beraadslagingen in het Latijn werden gevoerd kwamen belangstellenden, mannen, vrouwen en kinderen, (zie hiernaast het schilderij van Pouwels Weyts de Jonge, 1647) dagelijks in groten getale op het evenement af. Ze verdrongen zich

voarin de zaal om een glimp van het gebeuren op te vangen en samen het gehoorde te bespreken. De remonstranten werden niet als gelijkwaardige partij, maar als beklagden behandeld. Ze kregen een plaats aan de ovale tafel in het midden van de zaal, tegenover de voorzitter met zijn secretarissen. Omdat de kerkvergadering zo'n groot aantal contraremonstranten telde ging de ondervraging van de remonstranten steeds meer lijken op het verhoor door een rechtbank. Het meest werd het woord gevoerd door Episcopius. Diens verdediging bestond uit ellenlange betogen en wijdloperige redeneringen. Arminius werd node gemist! Die strategie nam zoveel tijd dat voorzien werd dat de

synode eindeloos zou gaan duren.

Er moest iets gebeuren! Op 14 januari 1619 werden de remonstranten uitgesloten van de beraadslagingen door het bevel van voorzitter Bogerman: *'ite, ite'* (gaat heen, gaat heen). Na verdere beraadslagingen kregen de contraremonstranten tenslotte gelijk.

Ongeveer 200 remonstrantse predikanten werden uit het ambt gezet en moesten de 'Akte van Stilstand' (= preekverbod) ondertekenen. Minstens 80 van hen weigerden. Zij gingen in ballingschap en stichtten in Antwerpen onder leiding van Johannes Uytenbogaert (afb. schilderij van Rembrandt) de Remonstrantse Broederschap (1619). Hoewel er wel een aantal gesprekken zijn gevoerd heeft de Remonstrantse Broederschap zich in 2004 niet aangesloten bij het samengaan van de Nederlandse Hervormde Kerk, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden in de Protestantse Kerk van Nederland (PKN).

Toen de rust was weergekeerd werden meer dan drie maanden besteed aan het formeren van de Dordtse Leerregels. De leerregels zijn geformuleerd als weer-legging van de Remonstrantie van 1610. Op de 136ste zitting van de synode werden ze aanvaard en toegevoegd aan de belijdenisgeschriften van de Nederduits Gereformeerde Kerk.

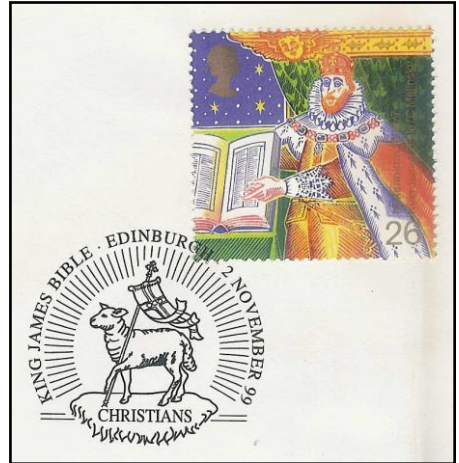
Een nieuwe vertaling van de Bijbel

Tijdens de Synode werd een groot aantal zittingen gewijd aan het plan de bijbel opnieuw vanuit de grondtalen in het Nederlands te vertalen. De Staten-Generaal drong op zo'n vertaling aan om de tegenstellingen in de Gereformeerde kerk te dempen. In 1626, dus ver na de sluiting van de Synode ging zij akkoord en konden de vertalers aan de gang. De vertalers zouden werken vanuit Leiden naar het voor-beeld van de Engelse King James

Bible (1611).

Het Oude Testament werd vertaald uit het Hebreeuws en Aramees, het Nieuwe Testament en de apocriefe boeken uit het Grieks. In 1635 was de Statenvertaling gereed. De naam werd gekozen omdat de Staten-Generaal de vertaling bekostigde en autoriseerde. Donderdag 17 september 1637 werd de vertaling overhandigd aan de Staten-Generaal.

De stad Leiden betaalde 2500 gulden voor het octrooi om de Bijbel in Leiden te laten drukken bij Paulus Aertsz van Ravensteyn.

De Statenbijbel heeft een belangrijke bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van de Nederlandse taal. Ook nu nog wordt de Statenvertaling in een groot aantal orthodox-protestantse kerken in de eredienst (en in de huiselijke kring) gebruikt. Toch kwam er behoefte aan een in meer hedendaags geschreven Nederlandse tekst. De Stichting Herziene Statenvertaling begon in juni 2002 aan de volledige hertaling. Op 4 december 2010 werd deze revisie in Dordrecht officieel gepresenteerd.

Joke van Strien

Bronnen:

J. Briels, De Zuidnederlandse Immigratie, pp.67-88, Bussum, 1978

A.Th. van Deursen, Bavianen en Slijkgeuzen, pp.227-345, Franeker, 1998³

Joris van Eijnatten en Fred van Lieburg, Nederlandse Religiegeschiedenis, pp.172-178, Hilversum 2005

S.Groenveld en H.L.Ph.Leeuwenberg, De bruid in de schuit, de consolidatie van de Republiek, pp.10-44, Zutphen 1985

Wikipedia, diverse artikelen w.o. Arminius, Contraremonstranten, Gomarus, Oldenbarneveldt, Remonstranten, Synode van Dordrecht, Statenbijbel, Statenvertaling